

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИНОГРАДНО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ЗАКАРПАТТЯ

Левицький О.Б.

У статті висвітлюється стан розвитку виноградно-виноробного підкомплексу Закарпаття. За матеріалами 1990-2006 рр. проведено математичний прогноз тенденцій щодо розвитку галузі на найближчі роки та внесено пропозиції щодо покращення ефективності господарської діяльності в умовах інтеграційних процесів в АПК та залучення іноземних інвестицій у даний напрямок сільського господарства.

Кількість бібліографічних посилань – 4, мова – українська.

Ключові слова: виноградарство, виноробство, економічна ефективність, прогноз розвитку

ВСТУП

Виноградарство для півдня України та низинних і частково передгірських районів Закарпаття завжди було важливою галуззю агропромислового комплексу. Проте в 90-ті роки через економічну скруту у виноградарстві почали поглиблюватися негативні процеси: протягом багатьох років скорочуються площі насаджень, погіршується якісний склад виноградників, знижується їх продуктивність і темпи відтворення насаджень, через це площа у сільськогосподарських підприємствах України зменшилась з 159 тис. га в 1990 році до 86,7 тис. га на кінець 2003 року, або майже вдвічі. Внаслідок низької врожайності, значного зростання виробничих витрат, недосконалої сирової політики виноградарство у багатьох підприємствах перетворилось із високорентабельної галузі у збиткову.

Слід зазначити, що за останні три роки скоротилась загальна кількість підприємств, які мають промислові насадження, а ряд державних підприємств перетворено у відкриті акціонерні товариства, більшість яких засновано на базі спеціалізованих виноградарських радгоспів і в них виробляється майже половина винограду усіх сільськогосподарських підприємств області. З метою визначення ефективності заходів щодо реформування підприємств, проведено аналіз основних виробничо-економічних показників виробництва винограду у створених організаційно-правових формах господарювання за ряд років.

Проблему становлення виноградно-виноробного підкомплексу та аспекти підвищення ефективності виробництва досліджували провідні вчені України: А.О.Бондаренко, О.М.Гаркуша, М.А.Лендел, В.А.Рибінцев, В.В.Шепа, Р.І.Магійович. Вони розроблені загальні методичні підходи щодо функціонування виноградарства та вироблено концепцію подальшого розвитку. У даній статті

порушуються питання відтворення великої виноградної зони шампанського напрямку використання, прогноз розвитку виноградарства на найближчі роки та наведено пропозиції щодо підвищення ефективності.

Теоретичною і методологічною основою дослідження послужили класичні положення ринкової економічної теорії, системний підхід до вивчення суспільних явищ і процесів, фундаментальні праці та розробки вітчизняних учених. Інформаційною базою дослідження послужили річні наукові звіти Закарпатського інституту, матеріали Закарпатського обласного управління статистики. Прогнозування динаміки площ виноградників у Закарпатській області на період до 2010 р. проводили методом екстраполяції. При цьому брали до уваги ряди динаміки відповідних показників починаючи з 1990 року [1],[2].

В Україні поступово долається трансформаційна криза сільського господарства, завершується процес специфікації прав власності на землю та майно, триває формування ринково-конкурентного середовища на агропродовольчому ринку, опрацьовуються нові інструменти державного регулювання галузі узгоджені з вимогами СОТ.

1 СТАН ВИНОГРАДАРСТВА ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Аналізуючи урожайність та валовий збір урожаю за останні роки у Закарпатській області встановлено, що найвищою урожайністю – 86,1 ц/га характеризується 2000 рік із валовим збором 42,1 тис. тонн винограду. При аналізі динаміки зміни продуктивності гектару виноградників встановлено, що 1991-1997 роки мають досить низький рівень продуктивності, що не сягає межі рівня окупності – 40 ц/га. Після 2000 року відмічено тенденцію щодо покращення показників продуктивності та росту доходності культури. За останні роки рівень урожайності досить високий (біля 70 ц/га) із валовим збором в межах 30 тис. тонн. Більшість господарств

упорядкували площі під виноградниками, списано застарілі, зріджені, викорчуюються непродуктивні висадки. Відмічено досить високий показник закладки молодих насаджень винограду із 2003 року (рис.1). Надалі тенденція щодо розширення площ

зберігається. За останні роки відмічено значний вклад у розширення площ у Берегівському та Ужгородському районах за рахунок недержавних форм власності.

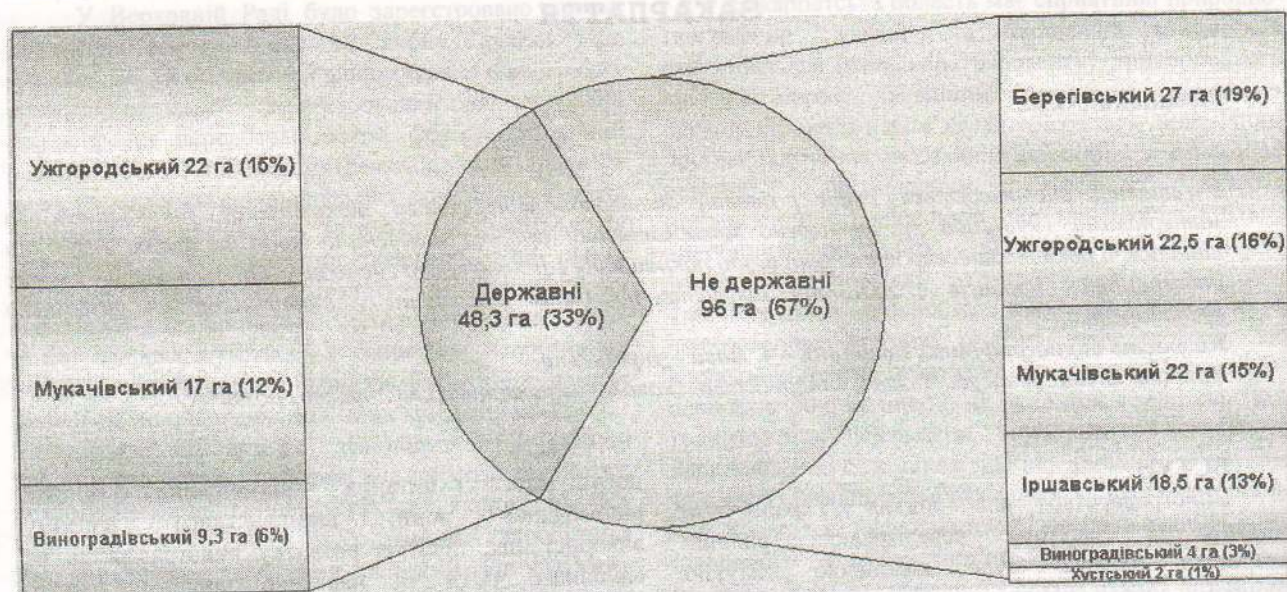

Рис. 1 Площі закладки молодих виноградників по районах у господарствах різних формах власності Закарпаття (2003 рік)

За даними обстежень посадок винограду спеціалістами Закарпатського інституту АПВ, клімат та ґрунтові умови, експозиція виноградних площ відповідають вимогам до вирощування винограду для переробки на шампанські виноматеріали. Із загального обсягу насаджень винограду, який складає близько 4,5 тис. га, виділені сорти винограду та площі насаджень, що можуть служити технологічною базою виробництва шампанських виноматеріалів. З технічних та столово-винних сортів шампанського напрямку це Фетяска (Леанка), Рислінг італійський та рейнський, Мюллер-Тургау, Трамінер, Серемський зелений, Мускат білий та Іршаї Олівер. Їх площі складають від 3,,5% до 22,9% від загальної площі, яка знаходиться в різних секторах власності. Визначений біопотенціал основних білих технічних сортів в системі "виноград-сусло-виноматеріал". Показники біопотенціалу вибраних сортів відповідають вимогам придатності сорту до переробки на шампанські виноматеріали. Вміст цукру в суслі знаходиться в межах 16,0-18,0 г/см³, кислотність в межах 6,0-9,1г/дм³, ГАП близько 20 одиниць. Виноматеріали для шампанського відповідають вимогам світових стандартів. Високу якість мають вина з сортів Леанка (9,4 бала), Мюллер Тургау (9,5 бала).

Закарпатську область доцільно використати як потенційну базу для виробництва шампанських виноматеріалів. Для цієї мети придатні сорти Леанка (Фетяска), Рислінг Італійський, Мюллер Тургау, Трамінер, Серемський зелений та інші, насаджень яких складає близько 500 га, розміщених в чотирьох виноградних адміністративних зонах – Ужгородська,

Мукачівська, Берегівська та Виноградівська, в господарствах різної форми власності.

Пропозиції щодо розширення сировинної бази для виробництва шампанських вин. Вивчивши основні проекти державних документів на сайті Міністерства аграрної політики, фахівці нашого інституту вийшли з пропозицією щодо покращення справ у виноградарстві. Аналіз розробки проектів нормативної документації вказує на потребу підтримки проекту Постанови Кабінету міністрів України "Про забезпечення сировиною заводів по виробництву шампанського України та ігристих вин". Зазначений проект розроблено у зв'язку з незабезпеченістю власними сировинними ресурсами вітчизняних підприємств по виробництву шампанського України та ігристих вин наданням дозволу на право імпорту виноматеріалів, які є сировиною для виробництва шампанського та ігристих білих і червоних. Проте у постанові не згадується про шляхи розширення власного виробництва сировинної бази для виготовлення шампанських вин, а пропонується залучення виноматеріалу здебільшого виробництва європейських країн, де перевиробництво сировини має місце уже тривалий період і Євросоюз компенсує викорчовування виноградників. Таким чином Україна буде забезпечувати роботою та прибутками європейського фермера, а українські землі будуть пустувати збільшуючи безробіття на селі, особливо у Закарпатській області. Прийняття проекту програми розвитку сировинної бази сприятиме підтримці вітчизняного товаровиробника, збільшення випуску шампанського України та ігристих вин, насичення ринку цим якісним товаром

та збільшення надходження податків до бюджету. Тому пропонується програма розвитку сировинної бази для виготовлення шампанських та ігристих вин у традиційних зонах виноградарства Закарпаття.

Сировинна база виноробної промисловості України в останні роки різко скоротилася. Промислова переробка винограду зменшилася більше як у п'ять разів. При річній потребі у виноматеріалах для виробництва шампанського та ігристих вин 4,8 млн. дал в сезон 2005 року через нестачу сировини фактично вироблено 2,5 млн. дал, або приблизно 50 відсотків. Відсутність власної сировини загрожує відповідним скороченням випуску вітчизняної продукції. Як результат, згідно з розрахунками, в поточному році, держава недоотримає бюджетних коштів понад 100,0 млн. гривень. Разом з тим, не будуть використовуватися виробничі потужності, залишать галузь висококваліфіковані фахівці шампанського виробництва, скоротяться робочі місця. Тому маємо надію, що розроблена нами програма розвитку сировинної бази для виготовлення шампанських вин буде сприяти гарантованому забезпеченню сільського населення роботою, а заводи з відповідним оснащенням сировиною для переробки.

Прогноз розвитку виноградарства. На основі складених тенденцій щодо розвитку виноградарства області нами застосовуючи математичний прогноз розвитку галузі проведено глибокий пасивний аналіз з метою відпрацювання подальших прогнозів щодо функціонування підкомплексу.

Аналізуючи динаміку площ посадок винограду упродовж 1990-2005 рр. нами встановлено, що характер розміщення точок на графіку динаміки площі плодоносних насаджень у Закарпатській області (рис. 2) свідчить про не лінійність рівняння регресії, тому для апроксимації

отриманих даних використали поліном другого порядку. Результати прогнозу засвідчують, що площа плодоносних виноградників по області зменшується відповідно до залежності:

$$y = -0,0061 \cdot x^2 - 24,154 \cdot x + 24012 \quad (1)$$

Модель (1) є адекватною, оскільки критерій Стьюдента $t=14,19$ значно перевищує табличне значення при 5% рівні значущості ($t_{0,05}=2,26$).

Отже, з кожним роком площі під виноградниками скорочуються у зв'язку з тим, що більшість плантацій старі, морально зношені і потребують викорчовування, а без додаткового активного закладання згідно математичного прогнозу станом на 2010 рік площі скоротяться до 2,89 тис. га. Така тенденція буде зберігатись за умови пасивного спостереження.

Аналізуючи матеріали закладки молодих насаджень за відповідний період встановлено, що нелінійним виявився характер розміщення точок на графіку динаміки площі молодих насаджень. (рис. 3), тому для апроксимації рядів динаміки використали поліном другого порядку. Результати прогнозу (рис. 3.) засвідчують, що площа молодих насаджень по області збільшується починаючи з 2000 р. відповідно до залежності:

$$y = -0,0137 \cdot x^2 - 54,953 \cdot x + 54980 \quad (2)$$

Модель (2) є адекватною, оскільки критерій Стьюдента $t=7,68$, що перевищує табличне значення при 5% рівні значущості ($t_{0,05}=2,26$).

Це пояснюється поступовим збільшенням закладки молодих насаджень винограду, особливо з 2004-2005 років. За дотримання тенденції щодо розширення площ необхідно згідно прогнозованих даних довести площі до 1,5 тис га з метою дотримання більш сталих обсягів виробництва продукції.

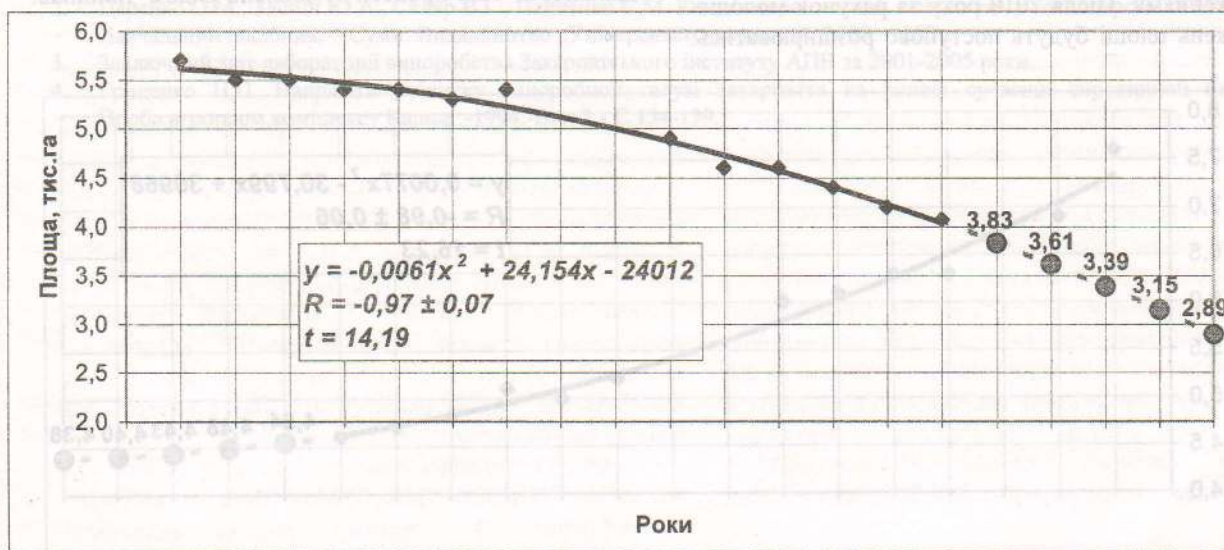

Рис. 2 Прогнозування динаміки площі плодоносних виноградників у Закарпатській області

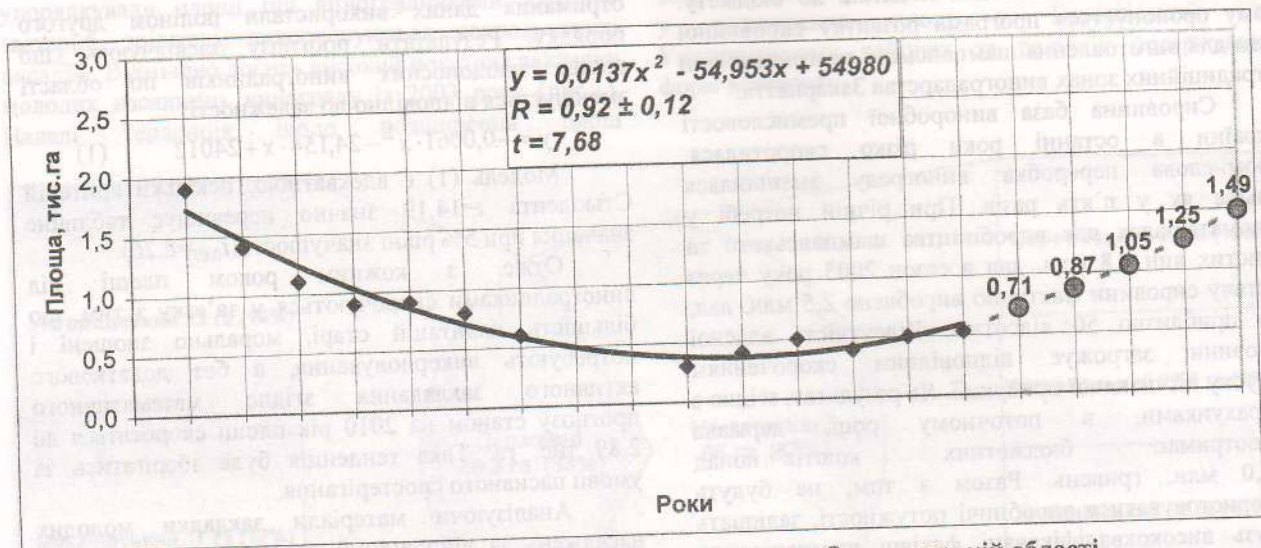

Рис. 3 Прогнозування динаміки площ молодих насаджень у Закарпатській області

Розглянувши характер розміщення точок на графіку динаміки загальної площі насаджень виноградників у Закарпатській області (рис. 4), можна зробити висновок про нелінійність рівняння регресії, тому для апроксимації отриманих даних також використали поліном другого порядку. Результати моделювання (рис. 4) засвідчують, що загальна площа виноградників по області зменшується відповідно до залежності:

$$y = 0,0077 \cdot x^2 - 30,799 \cdot x + 30968 \quad (3)$$

Модель (3) є адекватною, оскільки критерій Стьюдента $t=16,23$ значно перевищує табличне значення при 5% рівні значущості ($t_{0,05}=2,26$).

При дотриманні зазначених прогнозованих тенденцій нами відмічено, що до 2010 року необхідно довести до плодоносного віку вже посаджені у 2000-2002 роках, дотримуючих всіх технологічних вимог щодо догляду за насадженнями. Після 2010 року за рахунок молодих насаджень площі будуть поступово розширюватись.

За даними фахівців Закарпатського інституту Гриценко Н.П. та Попович О.І. доцільно розширити площі виноградних насаджень білими європейськими сортами нової селекції та класичними зразками, які збільшать обсяг сировини для переробки на шампанські вина [3, 4]. Досить перспективним є залучення сортів винограду лікувального значення, адже європейські країни не обкладають акцизом виробництво сухих вин лікувального та харчового значення. При внесенні пропозицій щодо покращення нормативно-правової бази слід також звернути увагу на ці аспекти законотворчості фахівців.

Надалі, з появою нових форм власності формується і новий напрямок інтеграційно-економічних процесів у виноградно-виноробному підкомплексі, що не сприяють підвищенню ефективності і розширенню даного спектру діяльності. Такі процеси зумовлено рядом чинників:

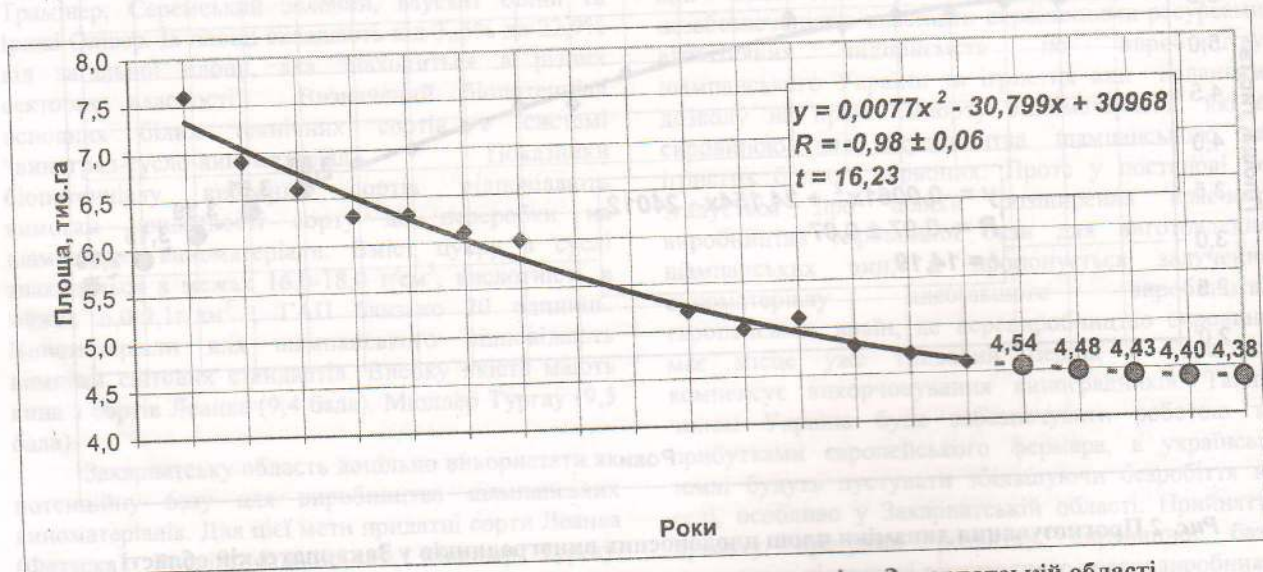

Рис. 4 Прогнозування динаміки загальної площі виноградників у Закарпатській області

- з орендою землі підприємствами для вирощування винограду витрачаються значні кошти, які не можливо повернути у кінці вегетації, як це відмічається при вирощуванні інших сільськогосподарських культур;
- навіть компенсація витрат на закладку виноградників не покриває витрачених коштів у Закарпатській області, бо нормативи основних витрат на 20-40 % більші за розрахункові витрати в інших регіонах;
- переорієнтація господарників та переробників винограду на ведення діяльності в умовах кон'юнктури ціноутворення і жорсткої ринкової інфраструктури, що не дає можливості вести збиткове господарство.

Інтеграція надалі буде широко розвиватись у напрямі формування складних систем агробізнесу, який може дозволити собі високотехнологічні процеси як при вирощуванні, так і переробці винограду. Прикладом можуть бути закриті акціонерні товариства Берегівщини, які використовують останнє слово селекції і техніки великих "кітів" виноградно-виноробного підкомплексу і досягають завдяки цьому відчутних прибутків.

ВИСНОВКИ

На рівні урядових змін до діючих нормативно-правових документів, пов'язаних із компенсацією витрат на садіння та догляд за насадженнями слід врахувати, що питома вага господарств населення з

вирощування виноградників становить 41,8% і ряд позицій слід спрямувати саме на вирішення проблем дрібних господарників, а саме компенсації щодо закладки виноградників необхідно передбачити і для цих форм господарств, які на наш погляд мають не менше 0,25 га молодих виноградників і їхні площі розміщені на землях, передбачених для розміщення виноградників.

Узагальнюючи матеріали економічної ефективності господарювання виноградарського підкомплексу зазначимо, що відмічено високі витрати на виробництво продукції, високу собівартість продукції, що визнано в першу чергу низьким рівнем забезпечення технологічного процесу механізацією, низькою віддачею сортів, які здебільшого розміщені не згідно рекомендації селекціонера, відсутністю у ряду господарств технологічної дисципліни.

Низька рентабельність виноградного виробництва, а більшості господарств збитковість спричинюють у першу чергу невідрегульовані відносини між партнерами виноградного підкомплексу, не зафіксованих мінімальних цін на закупівлю винограду, відсутністю стратегії виноробства у цілому в Україні. Відсутність страхування ризиків на паритетних умовах, належної маркетингової служби діяльності підприємств, відпрацьованого ринку землі Україна стримує розвитку підкомплексу, адже на орендованих землях ризиковано закладати виноградники, тим більше залучати до розширення виробництва довгострокові кредити.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наконечний С.І., Терещенко Т.О., Романюк Т.П. Економетрія: Підручник. – Вид. 2-ге, доповнене та перероб. – К.: КНЕУ, 2000. – 296 с.
2. Царенко О.М., Злобін Ю.А., Скляр В.Г., Панченко С.М. Комп'ютерні методи в сільському господарстві та біології: Навчальний посібник. – Суми: Видавництво „Університетська книга”, 2000. – 203 с.
3. Заключний звіт лабораторії виноробства Закарпатського інституту АПВ за 2001-2005 роки.
4. Гриценко Н.П. Напрямки розвитку виноробної галузі Закарпаття на основі сучасної сировинної бази // Пробл. агропром. комплексу Карпат.-1994.-Вип.3.- С.134-139.